

Hon. Dr. Pita R. Sharples

Hui ā-motu
Banquet Hall, Parliament Buildings

1 Mahuru 2010

E ngā reo, e ngā mana, e ngā iwi, tēnā koutou kua whakawhāiti mai ki runga i te kaupapa nei. Ka nui taku mihi ki a koutou, ki a tātau, e whakapau kaha ana mō tō tātau reo te take. Tautoko katoa au i ngā mihi i whakatau i a tātau ki tā tātau kaupapa.

Me ngā mihi ki ō tātau mate (i waenga i te nuinga, ko Te Kapunga Dewes tētahi kaihautū mō ngā kaupapa whakaora reo, i mate ia i ngā rā tata nei.)

E whā tekau tau ki muri, i puta te whakapae, tērā ka mate te reo Māori i roto i te whakatipuranga kotahi, i mua tonu i te tau rua mano.

Heoi anō, kei kōnei tonu tātau e hāpai ana i tō tātau reo, e wānanga ana i ōna āhuatanga me ōna huarahi whakamua, ki roto tonu i te reo. Tēnā tātau katoa.

He tika tonu te whakamihi ki ngā kaupapa kua hua mai i roto i te whā tekau tau nei hei hāpai i te reo, me koutou, nā koutou ēnei kaupapa i whakaaro, i whakarite, i kōkiri.

Kei te mōhio katoa koutou ki te whakapaparanga o ngā kaupapa nei, pēnei i Te Ataārangi, i te Kōhanga Reo, i ngā Kura Kaupapa Māori, i ngā reo irirangi, i ngā mahi whakaata, i ngā mahi anō hoki ki roto i ō tātau whānau me ō tātau hapori, me ngā mahi a Te Taura Whiri i te Reo Māori, me ērā atu hōtaka pērā te Panekiretanga.

Nā ēnei momo mahi nei, kua piki te ora o tō tātau reo.

Kāre e kore, kua piki te ora.

Engari, ka tipu te pātai kei roto i a au: He ora pēhea nei – tēnei ora?

Pātai pēnei au nō te mea i rongu au i ō koutou nawe, i ō koutou amuamu, i te taumahatanga o ā tātau mahi whakaora ai tō tātau reo, i raro i ngā kaupapa here o te kāwanatanga.

Ko te tino raruraru ka kitea e au ko tēnei.

Ko ēnei kaupapa e ora ai tō tātau reo, nō tātau anō, nō te mātauranga Māori. I whānau mai, i hua mai, Te Kōhanga Reo, Te Kura Kaupapa Māori, Te Whare Wānanga i roto i a tātau.

Engari, nō te nohonga o ēnei kaupapa i raro i ngā tari kāwanatanga, ngoikore haere te tino waiwai o ngā kaupapa.

I te whakaturetanga o Ngā Kura Kaupapa Māori me ngā Whare Wānanga, kua riro te mana o runga ake i ēnei kaupapa ki te kāwana.

Ko ngā kaupapa pēnei i Te Ataārangi, i puritia tonutia te mauri o tana kaupapa, arā ka noho tonu ki waho o te kāwanatanga, kāre ōna mahi e utua e te kāwanatanga.

He maha ngā amuamu kua whakatakotoria nei e koutou ki mua i ahau.

Kua piko ngā tuarā o te hunga e kawē i ēnei kaupapa Māori, i raro i ngā taumahatanga o ngā kaupapa here a te kāwanatanga.

I whānau pai te kaupapa mo ngā kura kaupapa Māori ēngari ināianei i raro i te kāwana; tere rawa te putaputa o ngā kura; ruarua rawa ngā kaiako matatau; pōhēhē te hunga whakangungu kaiako, he whakamāori noa iho i te marautanga auraki tā rātau mahi.

Atu ki ēnei – i utaina te taumaha o te mahi ki ngā pokohiwi o te ruarua.

Ka kite noa atu au i ngā uauatanga e raru nei i ā tātau kura i tēnei wā:

- ko te ruarua kaiako matatau ki te reo Māori me te Aho Matua
- ko te ruarua o ngā tāngata mōhio ki te whakahaere kura
- ko te waiwai (waimeha?) noa iho o ngā kaupapa whakangungu kaiako

He aha i pēnei ai? Nā te mea i riro atu tā tātau kaupapa mā te kāwana e kawē.

Nā te maha o ngā kōrero, ngā āwangawanga kua tae nei ki taku tari, ka tipu te whakaaro i a au, me arotake i ngā whakapaunga moni a te kāwanatanga mo te reo Māori. Nā, ko te rahi a te pūtea ka pau, engari kāore anō tō tāua reo kia tino ora.

Nā reira nāku i whakatū Te Paepae Motuhake, māna tēnei kaupapa e kōkiri. Mā Tāmati te rōpū nei e arahi.

Kei te mōhio koutou ki ngā tokowhitu nei, he tohunga reo Māori, he tohunga whakaora reo – pēnā te nuinga o koutou.

Ka nui taku whakamihi ki tō rātau māia i whakaae mai nei rātau ki te pīkau i tēnei mahi nui.

Nā, mā te heamana o te rōpū nei, mā Tāmati, e kōrero mō ngā mahi me te wātaka e whakaarohia ana.

Kotahi tonu taku kupu i kōrero au ki te rōpū nei hei whārikitanga māku ki mua i a koutou. I āta kōrero au ki a Tāmati mā kia kaha tā rātau tiroiro i ngā āhuatanga katoa me titiro ka tika. Kia kua rawa tētahi kōhatu e waihotia, engari, ka takahuri, ka titiro.

Ahakoia he arotakenga tēnei o te whakapaunga o ngā pūtea kāwana ka tukuna e ia mo te oranga o tō tātau reo, ko te tino kaupapa ehara ko te whakapaunga moni engari ko te oranga o tō tātau reo.

Nā reira, ko taku tino hiahia me kaha tātau ki te wānanga i te oranga o ā tātau ake kaupapa e mahi ana i raro i ngā kaupapa here o te kāwana.

Koutou ngā kaiwhakahaere e mahi ana i ngā Kōhanga Reo, i ngā Puna Reo, i ā tātau momo kura, i ngā wharekura hoki, i ngā Whare Wānanga Māori, i ngā kura Takiura me ngā wānanga hangarau ā te Pākehā, kōrero mai ki tēnei komiti arotake.

Koutou e kawea ana i te kaupapa rangatira o Te Ataārangi, koutou e mahi ana i ngā Reo Irirangi, i te pouaka whakaata, i roto hoki i te Taura Whiri i te Reo Māori, whakamārama mai i ā koutou painga, me ā koutou nawe.

Te tini te mano o koutou e mahi ana i roto i ngā whānau, i ngā hapu, i ngā iwi, i ngā hapori, kia ora ai tō tātau reo, anei rā tētahi huarahi kia whakatakoto ai i ā koutou wawata mō tō tātau reo.

Koutou e whakahaere i ngā wānanga reo hōhonu rawa, me te Panekiretanga, tautoko mai, āwhina mai i tō tātau rōpū arotake nei.

Nā reira tēnā koutou.

Hoki aku mahara ki te wā ko au tērā i pātōtō ana i ngā tatau o ngā minita kāwanatanga, ki te kī ki a rātau –

“He aha te take, koutou e kore whakarongo nei ki ahau.”

Ko au i tērā wā, ko koutou i tēnei wā, nōku te tatau.

Nā reira, pātōtō tonu mai koutou i tēnei tatau ōku.

Ahakoia kāre anō kia whakautua ētahi o ā koutou tonu ki te kawana – kia whakahokia te mana o ā koutou kaupapa ki a koutou anō – me te pūtea whakahaere kaupapa – kei te haere tonu ngā kōrero mo ērā tonu.

Kei te tautoko ngā Minita katoa i tēnei arotakenga o te whakapaunga moni e te kāwanatanga mo tō tātau reo. Nā te mea kua kitea e rātau ngā uauatanga i waenganui i ā tātau kaupapa Māori me ngā kaupapa here a te kāwanatanga. Nā reira, kia kaha tātau ki te whakatakoto wawata, tūmanako mo te oranga o tō tātau reo.

Ko te tino moemoeā pea – kia tū motuhake ā tātau kaupapa Māori, me ā rātau ake pūtea hāpai i ngā kaupapa kia noho tonu ki ō tātau ringaringa. “Auē ka mau te wehi!”

I te mutunga ake o tēnei mahi arotake, māku e mau atu i tō tātau pūrongo, ā ki mua o te aroaro o te Minita mō ngā pūtea, kōrero ai. Nā reira tukuna mai ā koutou taunaki, ā koutou tūtohutanga kia whakamana ai te purongo a tō tātau Komiti mahi nei, Te Paepae Motuhake.

Nā reira, tēnā rā tātau katoa.